

MARTIROSYAN O. I. Problema becoming and development of education of adults in Ukraine in 1920-58 the XX item in a pedagogical theory.

On the basis of the archived sources and study of istoriko-pedagogicheskoy literature, by an author scientific research was conducted on issue of becoming and development of education of adults 1920-kh–1958-kh the XX item of pedagogical theory. On the basis of istoriko-pedagogicheskikh sources, by party and public figures the theoretical and practical value of education of adults was analysed in pedagogical science.

Keywords: education of adults, society, development, becoming problem.

**Невмержицька О. В.
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка**

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПЕДАГОГІЧНОЇ АКсіОЛОГІЇ В РОСІЙСЬКІЙ ТА ПОЛЬСЬКІЙ ПЕДАГОГІЦІ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ)

У статті проаналізовано теоретичні основи педагогічної аксіології. Визначено, що попри спільні риси у російській та польській педагогіці існують відмінні погляди щодо трактування основних освітніх цінностей.

Ключові слова: педагогіка, педагогічна аксіологія, теорія цінностей, цінності.

Сучасний розвиток педагогічної науки характеризується розвитком нової галузі – педагогічної аксіології. Це інтердисциплінарна наука, що поєднує досягнення педагогіки та філософії, зокрема філософської теорії цінностей.

Зауважимо, що розробка проблеми цінностей має свою історію та сягає глибини віків. Проте лише у ХІХ ст. термін “цінність” був уведений у науковий обіг та у окремий розділ філософії виділилась аксіологія.

Аксіологічній проблематиці присвятили свої дослідження Б. Гершунський, О. Здравомислов, М. Каган, Л. Петрушенко, В. Тугаринов та ін. Проблеми педагогічної аксіології знайшли втілення у творчості Н. Асташової, В. Сластьоніна, Л. Султанової, Н. Ткачової, Г. Чижакрової та ін. Вони розглядали аксіологічні пріоритети сучасної освіти та педагогічної діяльності, звертали увагу на проблему ціннісних орієнтацій у сучасній освіті, досліджували становлення та розвиток цієї галузі педагогіки.

Проте, незважаючи на спільні риси, що притаманні дослідженням у Європі та світі, очевидно, вони мають і відмінності, відрізняються поглядами на трактування основних категорій, положень педагогічної аксіології. В Україні є публікації, присвячені цій проблематиці. Проте, як видається, розвиток цієї галузі педагогіки відбувається більш інтенсивно у Росії, де здійснено кілька дисертаційних досліджень у межах цієї галузі

знань, чи у Польщі, де світ побачили підручники з педагогічної аксіології.

Мета нашої *статті* поглядає у здійсненні порівняльного аналізу трактування основних проблем педагогічної аксіології в Росії та Польщі (країнах-сусідах України) для виокремлення тих положень, що є актуальними і для України.

Безсумнівно, сучасний розвиток нашого суспільства вимагає нових підходів до вдосконалення процесу виховання. Адже, як зазначає О. Сухомлинська, “в останні роки спостерігається розшарування суспільства не лише за ступенем добробуту, економічного благополуччя, а й за ціннісними орієнтаціями. Офіційні мас-медіа, газети, журнали пропагують споживацькі орієнтації й цінності бізнесу, багатства... Відбувається комерціалізація цінностей як суспільного, так й інтимного життя. Об'єднання з кримінальною орієнтацією мають свої цінності, до яких особливо прихильно ставиться частина молоді, бо вони пов'язані з цінностями грошей та обрамлені в упаковку красивого життя, сексу, сильної особи. Певне й досить значне місце посідають релігійні цінності... Чільне місце посідають національні цінності... Щоправда, вони по-різному сприймаються в різних регіонах і серед різних вікових категорій. Серед цієї шкали цінностей, на жаль, досить скромне місце посідають загальногуманістичні цінності” [10, с. 25]. Ці рядки написані більш, ніж десять років тому, але складається враження, що характеризують сучасне суспільство.

Попри те, що демократичне суспільство передбачає плюралізм думок, розмаїття цінностей, беззаперечним залишається факт, що провідними у ньому мають бути саме загальнолюдські цінності. Очевидно, що формування у підростаючого покоління цих вартостей є важливим завданням сучасної педагогіки, і саме педагогічна аксіологія покликана вказати на провідні орієнтири у розв'язанні цього завдання.

Термін “аксіологія” вживається на позначення вчення про цінності та про оцінки в етиці, яке досліджує у т.ч. й сенс людського життя. Відповідно, у педагогіці це нове поняття, запозичене з філософії, що означає вчення про природу людських цінностей: про сенс життя, кінцеву мету та виправдання людської діяльності [1, с. 16].

У польській педагогіці термін “педагогічна аксіологія” розглядається у вузькому та широкому значеннях.

У вузькому значенні ця наука трактується як частина загальної педагогіки, яка досліджує ті цінності, які необхідно прищепити вихованцям [14, с. 18]. У широкому – педагогічна аксіологія – це розділ загальної педагогіки, що досліджує вартості соціалізації та виховання особистості і

забезпечує теоретичні передумови педагогічних дій чи формулювання змісту і програм виховання. У педагогіці вирізняються дві площини аксіологічних досліджень: 1) теоретична, у межах якої досліджується загальна природа вартостей, можливість їх пізнання та визначення, їх генеза та онтологічний статус; 2) постулятивна, що стосується спроб здійснення таксономії вартостей, їх класифікації, а також критеріїв та правил оцінювання [12, с. 11-12].

Російські науковці В. Сластьонін та Г. Чижаква вважають, що педагогічна аксіологія – це галузь педагогічного знання, яка досліджує освітні цінності з позиції самоцінності людини і здійснює ціннісні підходи до освіти на основі визначення цінності самої освіти [6, с. 99]. Т. Сутиріна стверджує, що педагогічна аксіологія є міждисциплінарною галуззю знань, яка розглядає освіту, виховання, педагогічну діяльність як основні людські цінності [9]. Н. Асташова дотримується точки зору, що ця галузь педагогічного знання є наукою про цінності освіти (про систему значень, норм, канонів, ідеалів, які регулюють взаємодію в освітній галузі й формують відповідний компонент у структурі особистості), їх природу, функції, взаємозв'язки [2, с. 8].

Загалом усі наведені вище визначення свідчать про те, що педагогічна аксіологія досліджує освітні цінності, які є пріоритетними у суспільстві, повинні бути присвоєними учнем як суб'єктом навчально-виховного процесу та слугувати орієнтиром у педагогічній діяльності вчителя.

Окремі українські педагоги, зокрема, Л. Султанова [8, с. 87] та Т. Степанова [7, с. 38], поділяють точку зору Н. Асташової при визначенні категорії “педагогічна аксіологія”. О. Олексюк вважає, що “в основі педагогічної аксіології лежить розуміння і ствердження цінності людського життя, виховання і навчання, освіти в цілому і педагогічної діяльності. Значимою цінністю є ідея всебічно і гармонійно розвинутої особистості, що пов'язана з ідеєю справедливого суспільства, яке здатне реально забезпечити кожній людині умови для максимальної реалізації закладених у ній можливостей” [5, с. 126].

Т. Сутиріна вказує, що на теренах Росії загальні контури педагогічної аксіології як міждисциплінарної галузі знання почали складатися з другої половини 80-х рр. у межах філософії освіти [9]. Так сталося тому, що в СРСР аксіологія вважалася буржуазною наукою і перші праці, які мали критичний характер стосовно західної аксіології, з'явилися аж у 60-х рр. XX ст.

Польська педагогічна аксіологія має більш тривалу історію. Суспільно-політичний перелом 1989 р. у Польщі значно вплинув на поживлення

досліджень в аксіології. Це явище Т. Левовіцкі окреслив терміном ренесансу освітньої аксіології, одночасно вказуючи на процес відкидання єдино слухних вартостей, що впливали з ідеології та політики та відновлення автентичності цінностей в освіті й науці. Такий стан речей знову актуалізував питання про джерела аксіології, а також відродження бажання до пошуку універсальних вартостей, вкорінених у гуманістичній традиції, у досвіді людства [13, с. 23].

Проте, якщо виходити із твердження У. Островської, можемо припустити, що педагогічна аксіологія на теренах СРСР все ж мала свій розвиток у вигляді комуністичної педагогіки. Авторка стверджує, що педагогічна аксіологія пов'язана з думкою Гербарта про те, що наукова педагогіка повинна спиратися так само, як на психологію, і на інші науки, зокрема на етику. Це твердження у ХХ ст. знайшло підтвердження та реалізацію у різних видах аксіологічної педагогіки. До надзвичайно експансивних видів тієї педагогіки належали окремі виховні ідеології, менш чи більш фундаменталістичні та ексклюзивні (націоналістичні, расові, ксенофобські, фашистські, нацистські, комуністичні та ін.), які були основою різних педагогічних доктрин ХХ ст. Наслідки втілених у життя окремих ідеологій виявилися сумними та трагічними. Натомість найбільш життєздатним виявився великий рух педагогічного гуманізму – виховання та едукції, в основі яких найшляхетніші людські вартості [15, с. 404]. Принагідно зазначимо, що у 20–30-х рр. ХХ ст. у Польщі активно розвивалися ідеї педагогіки культури, яку ще називали педагогічним персоналізмом. Отож, мусимо визнати, що сучасна польська педагогічна аксіологія будується на міцних підвалинах традицій гуманізму.

Центральним поняттям педагогічної аксіології є цінності, які “надають стійкості особистості педагога і вихованця, визначають принципи їх поведінки, спрямовують інтереси і потреби особистості, регулюють мотиваційну сферу в системі освіти” [8, с. 87].

Виховні вартості є одночасно нормативною системою у навчально-виховній діяльності, елементом знання різних предметів, особливо гуманістичних та мистецьких, об'єктом міждисциплінарних досліджень. Перш за все, однак, елементи аксіологічної антропосфери ситууються у світлі вартостей вихователя/вчителя і вихованців/учнів. Обидва світи весь час проникають один в одного, хоча не завжди гармоніюють [15, с. 404-405]. Такий підхід до основних дефініцій педагогічної аксіології у Польщі.

У російській педагогіці такими термінами вважають “професійні особистісні цінності вчителя та його діяльності”, “педагогічні цінності освітньої системи” та “цінності підростаючої особистості” [2, с. 10]. В Україні

виділяють освітні цінності (співвідносяться з педагогічними цінностями освітньої системи), педагогічні цінності (умовно відповідають цінностям учителя) та виховні цінності (те ж, що і цінності підростаючої особистості).

Освітні цінності – це сукупність гуманістичних пріоритетів суспільства, які виступають головними орієнтирами для розвитку освітньої системи в цілому, як систему провідних соціальних цінностей, що засобами шкільного педагогічного процесу мають бути переведені на рівень персональних цінностей кожного учня [11, с. 51].

Педагогічні цінності розглядаються як система освітніх засобів, соціальних норм, педагогічний інструментарій, що забезпечують ефективну трансляцію визначених освітніх цінностей на індивідуальний рівень окремої особистості, тобто формування в неї особистих ціннісних пріоритетів [11, с. 51]. У російській педагогіці маємо: цінності учителя – це внутрішній емоційно засвоєний регулятор діяльності педагога, що визначає його ставлення до оточуючого світу і до себе та моделює зміст і характер виконуваної професійної діяльності [2, с. 10].

Виховні цінності – сукупність ідеалів, фундаментальних понять і цілей, у здійсненні яких вбачають сенс свого існування людина і суспільство [3, с. 197].

Важко не помітити, що трактування освітніх та виховних цінностей є дуже близьким. Тому незважаючи на терміни, що позначають ту чи іншу групу цінностей в українській педагогіці, самі поняття зводяться до вартостей вихователя/вчителя та вартостей вихованця/учня. Зазначимо, що вихователем у даному випадку може бути не лише спеціально підготовлена людина, але й саме суспільство.

Для побудови аксіологічних основ виховання у польській педагогіці найбільш придатною вважають ієрархію вартостей, яка “виросла” саме на польському ґрунті. Цінності польської освіти У. Островська поділяє на чотири великі групи, кожна з яких вміщує похідні вартості. Отже, аксіологічну антропосферу складають біоетичні (корисність, продуктивність тощо), пізнавальні (правда, автентичність, незалежність, згода з фактичним станом тощо), моральні (доброта, любов, лояльність, вірність, чесність та ін.) та естетичні (краса, потворність, трагізм, комізм, поетичність тощо) цінності [15, с. 398]. При цьому цілком зрозумілим є тяжіння також до європейських вартостей, найбільш важливих для виховання. Серед них виділяються: права людини, основні свободи, демократична правомочність, мир та несприйняття насилля, пошана до інших людей, міжлюдська солідарність (у межах Європи та всього світу), гармонійний розвиток, рівні шанси, охорона екосистеми, особиста відповідальність [15, с. 405].

Проте для польського науковця цілком зрозумілим є те, що нема і не може бути єдиного взірця ієрархії виховних цінностей. Кожна людина потребує багатьох вартостей для свого існування та розвитку, вона є неповторною особою, а її система вартостей – унікальною [15, с. 399].

Велике розмаїття класифікацій освітніх цінностей є у російській педагогічній аксіології. Зокрема, В. Сластьонін та Г. Чижакова виділяють такі групи педагогічних цінностей: загальнолюдські (людина, дитина, вчитель тощо), духовні (педагогічні теорії, педагогічний досвід людини, способи педагогічного мислення), практичні (педагогічні технології, освітні системи, способи діяльності та ін.), особистісні (педагогічні здібності, індивідуальні якості, ідеали тощо) та ін. [6, с. 93]. І. Ісаєв виділяє суспільно-політичні вартості, що об'єднують норми та правила, які розглядають виховну діяльність у межах суспільства; професійно-групові, що регулюють професійно-педагогічну діяльність стосовно окремих груп спеціалістів; індивідуально-особистісні, які виступають у якості внутрішнього орієнтира, асимілюючи суспільно-педагогічні та професійно-педагогічні цінності [4, с. 77-78]. Порівняно з класифікацією цінностей, запропонованою польськими педагогами, ці системи здебільшого обмежуються вартостями педагогічного процесу та стосуються вихователя/вчителя як суб'єкта навчально-виховного процесу. Класифікація ж західних колег спрямована у рівній мірі і на вихователя, і на вихованця, оскільки для передачі тих чи інших цінностей підростаючому поколінню сам педагог повинен ними володіти.

Подібний підхід зустрічаємо і в українській педагогічній науці. Одну з найвдаліших спроб побудови ієрархії виховних вартостей зробив О. Вишневський. Він обґрунтував систему цінностей сучасного українського виховання відповідно до сфер життєдіяльності людини. Таким чином, науковцем виділено:

– абсолютні вічні вартості (віра, надія, любов, гідність, сумління, правда, досконалість, доброта, чесність, щирість, співчуття, милосердя, благородство, краса, служіння, мудрість, справедливість тощо);

– національні цінності (українська ідея, державна незалежність України, патріотизм, готовність до захисту Батьківщини, почуття національної гідності, історична пам'ять, любов до рідної культури, мови, національних свят і традицій, протидія антиукраїнській ідеології тощо);

– громадянські вартості (свобода, прагнення до соціальної гармонії, культура соціальних та політичних стосунків, пошана до Закону, рівність можливостей, свобода слова, суверенітет особи, права людини тощо);

– цінності сімейного життя (подружжя вірність, піклування про дітей,

підкування про батьків та старших у сім'ї, злагода та довір'я між членами родини, багатодітність, дотримання народних звичаїв, охорона традицій тощо);

– цінності особистого життя (внутрішня свобода, самоповага, воля, мудрість, мужність, принциповість, поміркованість, оптимізм, терпеливість, працьовитість, ощадливість, твердість слова тощо);

– валео-екологічні цінності (увага до власного здоров'я, прихильність до спорту і фізичної праці, здоровий спосіб життя, протидія згубним звичкам, любов і дбайливе ставлення до всього живого на землі, дбайливе і економне ставлення до природних ресурсів і національних багатств тощо) [3, с. 209-211].

На думку Н. Ткачової, система освітніх цінностей містить п'ять провідних компонентів:

1) фундаментальні, базові, наближені до загальнолюдських цінності, які відображають усталені ціннісні орієнтири людства;

2) національні цінності (цінності національної культури);

3) громадянські цінності (цінності демократичного суспільства);

4) сімейні цінності (цінності родинного життя);

5) особисті цінності (особистісні, персональні цінності).

“Перша група відображає глобальні цінності-цілі, домінуючі в суспільстві усталені пріоритети, загальні ідеали людства. У свою чергу, вони суттєво впливають на виявлення національних, громадянських і сімейних цінностей. Остання група цінностей ... виступає результатом трансляції перших чотирьох груп цінностей на рівень окремої особистості” [11, с. 70-71].

Аналізуючи вказану вище систему освітніх цінностей неважко помітити прихильність авторки до ієрархії цінностей, обґрунтованої О. Вишневським.

Отже, у ХХІ ст. пріоритетним для виховного процесу стає ціннісний підхід, основи якого розробляє педагогічна аксіологія. Кожна людина живе у світі вартостей, будь-яку науку не можна розглядати поза ним. Тому розвиток цієї міждисциплінарної галузі знань сьогодні є важливим та актуальним. Зрозуміло, що кожен народ творить свої цінності, але також зрозуміло, що є цінності, спільні для всіх народів. Їх засвоєння допомагає людині орієнтуватися у житті, жити у злагоді зі світом.

Будуючи теоретичні основи вітчизняної педагогічної аксіології, важливо також знайомитися із здобутками світової науки. Для нас надзвичайно важливим є ознайомлення із досягненнями педагогічної аксіології Польщі та Росії, країн-сусідів, країн, з якими пов'язане наше історичне минуле й сьогодення.

Висновки. Здійснивши порівняльний аналіз теоретичних засад педагогічної аксіології ми дійшли висновку, що польські педагоги більше уваги приділяють саме виховним чи освітнім цінностям, спрямованим на формування гармонійно розвиненої особистості. Російський підхід характеризується більшою спрямованістю на педагогічні вартості, покликані удосконалювати педагогічну діяльність.

Відродно, що українські науковці знайомі з доробком зарубіжних колег, підтримують їх позицію у частині визначення поняття “педагогічна аксіологія”, але при цьому, зважаючи на самотність українського народу, творять власні системи освітніх вартостей, що відповідають ментальності українців.

Використана література:

1. Аксіологія // Педагогіка: Большая современная энциклопедия / сост. Е. С. Рапацевич. – Мн. : “Современное слово”, 2005. – С. 16.
2. Асташова Н. А. Концептуальные основы педагогической аксиологии // Педагогіка. – № 8. – М. : “Педагогіка”, 2002. – С. 8-13.
3. Вишневецький О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. – Дрогобич : Коло, 2003. – 528 с.
4. Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя. – М., 2002. – 208 с.
5. Олексюк О. Є. Система виховних цінностей в умовах глобалізації освіти // Науковий вісник Миколаївського державного університету : зб. наук. пр. – Вип. 20 : Педагогічні науки. – Т. 1. / за заг. ред. В. Д. Будака, О. М. Пехоти. – Миколаїв : МДУ, 2008. – С. 123-129.
6. Сластенин В. А., Чижикова Г. И. Введение в педагогическую аксиологию. – М., 2003. – 192 с.
7. Степанова Т. Аксіологічний підхід до розкриття феномена “Освіта” // Вісник Інституту розвитку дитини. Вип. 5. Серія: Філософія, педагогіка, психологія : зб. наук. пр. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – С. 35-41.
8. Султанова Л. Ю. Сутність педагогічної аксіології: філософський аспект // Вісник Національної академії оборони. – 2009. – № 5. – С. 86-90.
9. Сутырина Т. А. Истоки гуманистических идей // Педагогическое образование. – 2007. – № 1. – С. 141-148.
10. Сухомлинська О. Сучасні цінності у вихованні: проблеми, перспективи // Шлях освіти. – 1996. – № 1. – С. 24-27.
11. Ткачова Н. О. Аксіологічний підхід до організації педагогічного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі : монографія. – Луганськ : Луганський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка; Х. : Видавництво “Каравела”, 2006. – 300 с.
12. Axiologia pedagogiczna // Pedagogika. Leksykon / Red. B. Milerski, B. Śliwerski. – Warszawa: Wyd. Nauk. PWN. – S. 11-12.
13. Lewowicki T. Przemiany oświaty. Szkice o ideach i praktyce edukacyjnej. – Warszawa: Żak, 1997. – 170 s.
14. Okoń W. Axiologia pedagogiczna // Nowy słownik pedagogiczny. – Warszawa: Żak, 2001. – S. 18.
15. Pedagogika. Podstawy nauk o wychowaniu. Tom 1. / Red. B. Śliwerski. – Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Oświatowe, 2006. – 446 s.

НЕВМЕРЖИЦКАЯ Е. В. Теоретические основы педагогической аксиологии в российской и польской педагогике (сравнительный аспект).

В статье проанализированы теоретические основы педагогической аксиологии. Определено, что невзирая на общие черты в российской и польской педагогике существуют отличные взгляды относительно основных образовательных ценностей.

Ключевые слова: педагогика, педагогическая аксиология, теория ценностей, ценности.

NEVMERZHITSKA E. V. Theoretical bases of pedagogical axiology in Russian and Polish pedagogics (comparative aspect).

The article analyzes the theoretical basis of pedagogical axiology. Determined that despite the similarities in Russian and Polish pedagogy, there are different views on the basic educational values.

Keywords: *pedagogics, pedagogical axiology, theory of values, values.*

Нікітчук Неоніла
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОГО МУЗИЧНОГО ФОЛЬКЛОРУ (ЗИМОВА ОБРЯДОВІСТЬ)

У статті досліджується значення українського обрядового фольклору для музичного виховання та навчання школярів.

Ключові слова: *музичний фольклор, колядки, щедрівки, календарна обрядовість.*

Основні орієнтири і напрями розвитку національної системи освіти, викладені в Законі України “Про освіту” і в Державній національній програмі “Україна XXI століття”, передбачають невіддільність освіти від національного ґрунту, її органічне поєднання з національною історією та народними традиціями. В контексті цих правничих документів фахова діяльність сучасного українського вчителя музики має спиратись на етномузичну педагогіку з її гуманними ідеалами і методами виховання. Оскільки провідним методом української етномузичної педагогіки є музичний фольклор, то активне його застосування на уроках музики в загальноосвітній школі є не тільки актуальним і доцільним, а необхідним для всіх компонентів процесу музичного навчання і виховання.

Огляд наукової літератури засвідчує, що проблемі дослідження українського музичного фольклору приділялась належна увага з боку музикознавців і методистів музичного виховання. Цю проблему було розроблено Є. Грицею, А. Іваницьким, О. Правдюком та ін. **Метою** даної **статті** є розгляд педагогічного значення українського обрядового фольклору для удосконалення роботи вчителя музики.

Анатолій Іваницький визначає фольклор як “традиційну і сучасну творчість усної ттрадиції” [2, с. 5]. Англійське походження цього терміну (від англ. *folklore*), запроваджене істориком і бібліографом Вільямом Томсом передбачає тлумачення в якості художньої колективної творчої діяльності народу, що відображає його життя, погляди та ідеали. Фольклор включає створені народом і наявні в народних масах словесність (перекази, пісні, казки, епос), у (інструментальні наспіви і п’єси), театр (драми, сатиричні